

Žaklina Živković i Balša Lubarda

Na šta mislimo kada kažemo...

Energetska tranzicija.

**Mapiranje ekoloških diskursa i vizija energetske
tranzicije u Srbiji**

Beograd, 2023.

EDICIJA TRG

Urednici edicije:

Bojana Radovanović, Ivica Mladenović

Naslov:

Na šta mislimo kada kažemo...
Energetska tranzicija. Mapiranje ekoloških diskursa i vizija energetske
tranzicije u Srbiji

Autori:

Žaklina Živković, Balša Lubarda

Izdavač:

Institut za filozofiju i društvenu teoriju Univerzitet u Beogradu
Institut za demokratski angažman jugoistočne Evrope

Dizajn korica:

Nikola Stevanović

Prelom:

Sonja Nikolić, Tijana Baltić

Mesto i godina izdanja:

Beograd, 2023

ISBN:

978-86-82324-42-3

Štampa:

Donat Graf, Beograd

Tiraž:

100 primeraka

**INSTITUT
ZA FILOZOFIJU
I DRUŠTVENU
TEORIJU**

**FONDACIJA ZA
OTVORENO DRUŠTVO**
SRBIA

Ova publikacija je nastala u okviru projekta „Program stipendija (*fellowship*) Fondacije za otvoreno društvo - drugi ciklus“ koji realizuje Institut za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu u partnerstvu sa Institutom za demokratski angažman jugoistočne Evrope, uz podršku Fondacije za otvoreno društvo. Stavovi izrečeni u tekstu predstavljaju stavove autora.

SADRŽAJ:

Gde želimo da stignemo?.....	1
Trenutno stanje.....	4
Metodologija istraživanja.....	6
Kako do pravog energetskeg miksa za Srbiju – tehnički aspekti zelene tranzicije.....	7
Javne politike ka zelenoj tranziciji.....	9
Kako do više znanja o pravednoj energetskej tranziciji – informisanje i obrazovanje.....	10
Učešće u procesima donošenja odluka: gde se odluke donose, zakonske obaveze, potrebe, poverenje.....	11
Bibliografija.....	14

Na šta mislimo kada kažemo...

Energetska tranzicija. Mapiranje ekoloških diskursa i vizija energetske tranzicije u Srbiji

Gde želimo da stignemo?

Ekološka ili zelena tranzicija predstavlja jedan od najvećih izazova ne samo za Srbiju, već za čovečanstvo. Međutim, gotovo ništa u konceptu ekološke ili zelene tranzicije nije opšteprihvaćeno. Ekološka tranzicija nije jednoobrazan proces, univerzalni set koraka koji je moguće primeniti u svakom kontekstu i u svakoj državi. Poput brojnih tema koje su predmet rasprave u jednoj političkoj zajednici, zaštita životne sredine je predmet kontinuiranog „pregovaračkog procesa“ ne samo institucija već i celokupnog društva. U sklopu tih „otkrivanja“ i „traženja novog“, koje će doneti vrednost društvu u ekološkoj i energetskej tranziciji, često se ponavljaju već društveno uspostavljene prakse: reciklaže, upotrebe papirnih kesa i sl.

Krajnji cilj ekološke tranzicije je pomalo nejasan, pa je samim tim nejasan i put kojim se do tih rešenja dolazi. Svakako, cilj podrazumeva društvo bez tzv. energije dobijene iz uglja, društvo koje se odgovorno odnosi prema resursima i koje pretpostavlja određene (značajne) ekonomske zaokrete. Kao i u drugim državama, put do „carbon-free“ energetske miksa je složen i zahteva procese koji se ne odnose samo na iznalažene rešenja u smislu proizvodnje, već i potrošnje energije. Drugim rečima, Srbija budućnosti će biti država koja se znatno odgovornije odnosi prema potrošnji energije ali i država čija će ekonomija neće biti zasnovana na principu rapidnog i kontinuiranog rasta. Kao što je i jedna od sagovornica u našem istraživanju navela:

Da bi energetska tranzicija bila zelena, ističe se da ona prvenstveno mora biti pravedna. To za aktiviste znači (1) proces koji podrazumeva prvenstveno štednju energije i smanjenje potrošnje a onda i (2) diversifikaciju energetske miksa, odnosno prelazak sa fosilnih goriva na obnovljive izvore energije koji (3) koristi lokalna dobra na održiv način, (4) smanjuje štetne emisije gasova staklene bašte i doprinosi borbi protiv klimatskih promena uz (5) razvoj radnih mesta koja su dostojanstvena, a sve (6) vodeći računa o tome da teret tranzicije ne snose najsiromašniji. Pravednost treba da se ogleda ne samo u izboru obnovljivih izvora energije već u svim aspektima: izboru mreže, korišćenju prirodnih dobara, pristupu energiji i njenoj ceni, uloge lokalne zajednice. Da bi društvo prihvatilo energetske tranzicije kao takvu, mora da postoji ravnomerna distribucija finansijskog opterećenja i benefita u samom procesu.

Ekološkim aktivistima je od ogromnog značaja da zelena tranzicija minimizuje štetu po životnu sredinu i pritisak na prirodna dobra. Svaki vid energije ima određeni uticaj na zaštitu životne sredine. Kopanje

uglja, uranijuma, litijuma i ostalih ruda zauzima i degradira zemljište, ugrožava podzemne vode, stvara toksični otpad. Termoelektrane zagađuju vazduh raznim gasovima i česticama, i stvaraju deponije pepelišta. Vetroparkovi narušavaju izgled pejzaža, proizvode zvučno zagađenje i mogu uticati na migratorne puteve ptica. Solarne elektrane mogu zauzeti poljoprivredno zemljište, imaju kratak životni vek a njihove baterije se ne recikliraju. Hidroelektrane plave doline, razmeštaju lokalno stanovništvo i ugrožavaju vodne ekosisteme. Kako bi šteta bila što manja, neophodni su kvalitetni i kredibilni naučni podaci, socio-ekonomske studije opravdanosti i procene uticaja na životnu sredinu. Dok su ove studije pokatkad dio normativnih pretpostavki i strategija, one se u praksi ne sprovode ili se to ne čini sistematski.

Ekološka i energetska tranzicija treba da budu procesi pravde. Ona pretpostavlja značajno restrukturiranje ekonomije, radnike i radnice koji će neminovno izgubiti posao, morati da se prekvalifikuju ili dodatno osposobe za rad na obnovljivim izvorima energije. Najčešće pominjani primer u našim intervjuima su radnici u rudnicima, za koje treba osposobiti hitne tranzicione programe. Ideja ovih procesa je da tranzicija bude demokratski kontrolisana, naročito kada su u pitanju javni i prirodni resursi od opšteg značaja. Privatizacija energetskeg sektora nije viđena kao jedno od rešenja procesa koji treba pažljivo usmeravati kako bi se postigli pravedni ishodi.

Ekološki protesti u Srbiji označili su rast interesovanja za neke od mogućih „varijanti“ energetske tranzicije i normativne pretpostavke održivog života u skladu sa prirodom. Taj rast interesovanja označio je i izlazak zaštite životne sredine ili, popularno nazvane, „ekologije“ iz sfere sektorskih javnih politika u polje interesovanja šire javnosti. Ovi procesi dovode do neminovne politizacije naizgled tehničkih ili naučnih pojmova kao što su „zaštita životne

sredine”, „ekologija”, „održivost”, „zelena tranzicija” itd. U svom aktivizmu, akteri daju nova značenja ovim i drugim pojmovima, vezujući ih za sopstvene svetonazore i političke ideologije. Kao i bilo šta u društvu, ne postoji jedinstvena i ispravna vizija energetskog puta kojim će se Srbija kretati u budućnosti. Baš zbog toga, razumevanje ovih vizija, razlika ali i preklapanja među njima treba da stvore osnovu na kojoj će ekološki pokreti moći da komuniciraju energetsku tranziciju unutar sopstvenih redova ali i sa donosiocima odluka. Sa druge strane, uvid u ove vizije i ideološke obrasce treba da posluži i donosiocima odluka kao osnov za razvijanje dugoročnih strategija razvoja energetike, zasnovanim i na, između ostalog, na unapređivanju energetskih politika u saradnji i konstantnoj komunikaciji sa ekološkim pokretima i aktivistima.

Trenutno stanje

Poslednjih nekoliko godina Srbija jeste napravila neke korake ka zelenoj energetskoj tranziciji, što nam pokazuju i zvanične cifre. Uvećani su kapaciteti u oblasti obnovljivih izvora energije, uglavnom u oblasti energije vetra i hidro energije. Po podacima Agencije za energetiku Republike Srbije (2021), u proizvodnim kapacitetima u Srbiji učešće snage termoelektrana (TE) i termoelektrana – toplana (TE-T0) je 52%; hidroelektrana (HE) koje su priključene na prenosni sistem 34,5%; učešće vetroelektrana priključenih na prenosni sistem je 4,4% a 2,9% instalisanih kapaciteta su male elektrane priključene na distributivni sistem. Za Srbiju je karakterističan visok udeo uglja, pretežno niskokaloričnog lignita, koji se dominantno koristi za proizvodnju električne energije. Dominantan narativ je da veliki udeo fosilnih goriva omogućava relativno visoku, u odnosu na druge zemlje, energetsku nezavisnost zemlje i proizvodnju električne energije uz relativno niže i stabilne troškove. Strategijom razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine, sa projekcijama do 2030., povećana

potrošnja energije (čak do 40%) predstavljena je kao datost koju gotovo i da nije moguće menjati. Istovremeno, dok se planskim dokumentima u oblasti energetike primarno diskurzivno prožimaju ekomodernizatorske opcije, socijalna komponenta tranzicije često zauzima poslednje mesto u dugoj listi napomena. Baš zbog toga, ekološki aktivizam prepoznaje nedostatak „ljudske“ dimenzije u ekološkoj i energetskejoj tranziciji, najčešće zamaskiran tehnokratskim rešenjima ili nekonzistentno upotrebljenim konceptima poput „pravedne tranzicije“ i „energetske pravde“. Istovremeno, iako je Srbija bogata ugljem, čak 76% rezervi ovog energenta se nalazi na teritoriji Kosova i Methohije, što predstavlja izazov za strateško energetske snabdevanje. Kada su obnovljivi izvori energije u pitanju, dominiraju šumska i poljoprivredna biomasa, zatim hidroenergija (naročito kroz velike hidroelektrane, instalisane snage preko 30 MW). U smislu potencijala, neiskorišteni potencijal predstavljaju i ostaci u voćarstvu, vinogradarstvu i preradi voća, hidroenergija, energija vetra, biorazgradivi otpad i energija sunca. Samim tim, potencijali za iskorištavanje obnovljivih izvora energije u budućem energetskeom miksu Srbije su veliki. Kako su resursi ograničeni, izvesna prioritizacija investiranja ali i dodatna istraživanja su neophodna. Iako ta debata treba da bude vođena od strane stručnjaka i na osnovu prikupljenih informacija, odluke koje se odnose na energetskeju tranziciju uticaće na celo društvo, te je u sklopu procesa planiranja neophodno uključiti i građane, a naročito zainteresovane ekološke aktiviste.

Metodologija istraživanja

Ovo istraživanje imalo je za cilj pregled stavova i mapiranje preporuka aktivista i aktivistkinja zaštite životne sredine u odnosu na zelenu energetska tranziciju u Srbiji. U okviru istraživanja koje je sprovedeno od 7. januara do 22. februara 2023., obavljeno je ukupno 26 polustrukturiranih, kvalitativnih intervjua sa ekološkim aktivistima/kinjama u Srbiji. Takođe, upitnik koji, između ostalog sadrži „skalu ekološkog identiteta“ od 38 pitanja je popunilo 126 ekoloških aktivista u Srbiji. Dobijeni podaci su potom analizirani upotrebom kvalitativnih (intervjui) te kvantitativnih metoda (upitnici). Kvalitativna analiza sastojala se od kvalitativne analize teksta (Kuckartz 2013), induktivne metode kodiranja koja se upotrebljava u tzv. „utemeljenoj teoriji“ (Grounded Theory, Strauss and Corbin 2007). Ovaj metod se sastoji iz „otvorenog“ procesa kodiranja (open coding) u kome se identifikuje što više kodova po principu „praznog lista papira“, bez prethodnih teorijskih inputa. Nakon što se izvrši otvoreno kodiranje, prikupljeni kodovi se grupišu po kategorijama, koje mogu biti induktivno generisane ali i deduktivno ili abduktivno, u odnosu na postavljeno istraživačko pitanje. Dobijene kategorije se, po originalnoj metodologiji, koriste za konstrukciju teorije, s tim što to nije bilo neophodno za prijedlog javnih politika, već se vodilo računa o tome koje su kategorije najviše zastupljene (koje imaju najviše kodova i kodiranja) kako bi se formulisali prijedlozi politika. Ova metoda je rađena u softveru MAXQDA. Dobijeni podaci iz analize su postupkom trijangulacije (triangulation, Olsen 2004) upoređeni sa javnim energetska politikama u Srbiji, poput Nacrta Integrisanog nacionalnog energetska i klimatska plana Republike Srbije za period 2021-2030., sa vizijom do 2050. godine, Strategijom razvoja energetike Republike Srbije do 2025., te Nacionalnog akcionog plana za korišćenje obnovljivih izvora energije Republike Srbije.

Iako upitnik nije prevashodno korišten za potrebe pisanja predloga javnih politika (već za izradu drugog naučnog rada koji se bavi ekološkim identitetom aktivista u Srbiji), nalazi iz upitnika dobijeni kvantitativnim metodama su upotrebljeni kao deo dodatne metodološke trijangulacije.

Kako do pravog energetskeg miksa za Srbiju – tehnički aspekti zelene tranzicije

Aktivisti u intervjuima ukazuju da u cenu energije i tranzicije nažalost ne ulaze otvorene subvencije i različiti vidovi nevidljive podrške koje se daju sektoru proizvodnje fosilnih goriva u Srbiji. Niti se uračunava negativni uticaj na životnu sredinu i zdravlje stanovništva. Takođe, ekonomska računica ne uvažava regulativu Evropske Unije i zemalja u regionu, koji kroz različite mehanizme oporezuju zagađenje (kao npr. Carbon tax) što uvećava i rizik rasta troškova emisije ugljen dioksida, odnosno gasova koji globalno izazivaju efekat staklene bašte.

Međutim, intervjuisani aktivisti ukazuju da postoji nekoliko problema koji tranziciju usporavaju ili je čine nepravednom. U intervjuima se navodi da nije do kraja jasan pravac energetske tranzicije u Srbiji. Aktivisti smatraju da se sa tranzicijom sa fosilnih goriva kasni više od deceniju i da se poruke koje se dominantno šalju – da Srbija ne sme da se odrekne svog uglja – štete tranzicionim nastojanjima. Takođe, oni ukazuju na to da se budući energetske miks planira na osnovu zastarelih podataka. I dalje je na snazi katastar mini hidroelektrana iz 1987. godine kojim se planira 856 MHE na planinskim rekama, od kojih je oko 140 izgrađeno sa pogubnim posledicama po prirodu, vodna dobra i lokalno stanovništvo. Podaci o negativnim uticajima do sada izgrađenih malih hidroelektrana na teritoriji Republike Srbije sadržani su i u Nacrtu Prostornog plana Republike Srbije od 2021. do 2035. godine u kome se

navodi se da „...stihijska izgradnja MHE na manjim vodotocima i u zaštićenim oblastima je negde devastirala vodotoke, onemogućila izgradnju pojedinih neophodnih planiranih vodnih objekata i ugrozila prirodne vrednosti i potrebe lokalne zajednice“ (Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture 2021). Takođe, ne postoje podaci ili su vrlo ograničeni o mogućim potencijalima za solarnu energiju, pa je ona drastično zapostavljena. Ono što „koči“ tranziciju jesu i mala ulaganja u prenosnu mrežu. Aktivisti su zabrinuti za sudbinu zelene tranzicije u Srbiji, imajući u vidu energetske krizu zbog rata u Ukrajini ali ističu da je Srbija u toj krizi mnogo duže, zbog lošeg sistema upravljanja [energijom].

Ono što i sami izveštaji institucija pokazuju, a što se u intervjuima ističe, energija se u velikoj meri neracionalno troši i zato bi po njihovom mišljenju na prvom mestu, u tehničkom smislu, trebalo staviti akcenat na smanjenje potrošnje i mere energetske efikasnosti. Energetski intenzitet u Srbiji, odnosno potrošnja ukupne primarne energije po jedinici društvenog proizvoda (po paritetu kupovne moći) je na nivou zemalja regiona, ali 1,71 puta veći od evropskog proseka (Agencija za energetiku 2021). Veći energetski intenzitet je posledica pre svega niske efikasnosti u potrošnji u domaćinstvima, u industriji, zbog niskog stepena korišćenja kapaciteta i zastarele tehnologije, kao i u drugim sektorima. Bitna razlika u strukturi potrošnje finalne energije, u odnosu na Evropsku uniju, je visok udeo potrošnje u domaćinstvima u Srbiji i viši udeo potrošnje energije u saobraćaju u EU (ibid). Pri tome treba imati u vidu da je industrijska proizvodnja u Srbiji danas bitno manja nego krajem osamdesetih godina prošlog veka. Jedna četvrtina građana i građanki u riziku je od energetske siromaštva i u stalnom strahu od poskupljenja struje ili energenata (Republički zavod za statistiku 2019).

Javne politike ka zelenoj tranziciji

Kada govorimo o javnim politikama, aktivisti ukazuju na to da se strateška i planska dokumenta donose stihijski, da je učešće u radnim grupama za građane ili potpuno zatvoreno ili rezervisano za uzak krug ekspertskih organizacija civilnog društva, a da se za konkretna rešenja ili projekte sazna tek u fazi kada je kasno da se na njih utiče institucionalno.

U intervjuima se ukazuje na to da se ne poštuje hijerarhija javnih politika. Najvažniji dokument koji treba da definiše pravce razvoja zemlje pa i zelene energetske tranzicije, tzv. Plan razvoja Srbije trenutno je u najranijoj fazi pripreme, odnosno u procesu određivanja metodologije za njegovu izradu. Na njega se naslanja Prostorni plan Republike Srbije, koji je istekao 2020. godine a Nacrt Prostornog plana RS do 2035. godine je prošao kroz javnu raspravu uz veliki broj primedbi i zahteva civilnog društva i zahtev da se vrati na ponovnu izradu i usklađivanje sa budućim Planom razvoja Srbije. Posebno se ističe briga za to što se u trenutnom Nacrtu nalaze planovi za otvaranje velikog broja novih rudnika kao i novih termoenergetskih postrojenja, što nije u skladu sa nastojanjima ka zelenoj energetskej tranziciji i održivom razvoju generalno.

Kada govorimo o sektorskim energetskeim politikama, trenutno je na snazi Strategija razvoja energetike za period do 2025. godine sa projekcijom do 2030. godine. U 2023.g. se planira usvajanje Strategije razvoja energetike za period do 2030. godine sa vizijom do 2050. godine.

Od važnih međunarodnih sporazuma, Srbija je ratifikovala Pariski sporazum 2015. godine, a 2020. potpisana je i Sofijska deklaracija o zelenoj agendi Zapadnog Balkana koja je operacionalizacija Zelenog dogovora Evropske Unije za region.

Iz ovih međunarodnih sporazuma proizilazi i obaveza Srbije da usvoji Integrirani nacionalni energetska i klimatski plan, čime bi se energetska strategija vezala za borbu protiv klimatskih promena i zelenu tranziciju. Izrada plana započeta je 2021. godine a Nacrt pokriva period do 2030. godine sa vizijom do 2050. godine i očekuje se njegovo usvajanje ove godine.

Kako do više znanja o pravednoj energetskej tranziciji – informisanje i obrazovanje

Javna diskusija o zelenoj energetskej tranziciji u Srbiji gotovo da ne postoji. Otvaranje takve diskusije, kroz stručne skupove i javne tribine ali i razgovore u lokalnim zajednicama o tome kakav energetska miks građani priželjkuju i šta smatraju (ne)realnim bi mogao biti od koristi u komuniciranju budućih javnih politika. Fokus šire javnosti kada govorimo o energetskej politici uopšte je dominantno na redovnom snabdevanju i na ceni električne energije. Zaokupljenost svakodnevnim društvenim, političkim i ekonomskim problemima sa kojima se susreće javnost ne ostavlja dovoljno prostora da se bavimo temama koje su suštinske, poput pravedne energetske tranzicije, osim povremeno i sporadično kada se dogodi neki problem koji je nuspojava proizvodnje i potrošnje električne energije, kao što je problem zagađenja vazduha.

Čak i tamo gde postoji diskusija o zelenoj energetskej tranziciji, u većini slučajeva, ona se odvija u uskom krugu eksperata i civilnog društva koje pokušava da preko raznih projekata informiše javnost i pokrene društveni dijalog. Ono što su intervjui sa aktivistima pokazali jeste da čak i oni koji su vanredno zainteresovani za temu imaju vrlo malo pouzdanih znanja o procesima ali i ishodima zelene tranzicije u Srbiji.

Preporuka aktivista jeste da je za suštinsku zelenu

tranziciju u Srbiji neophodno obrazovanje i informisanje: prvo njih samih pa onda i ostalih građana. Oni navode da je potrebna analiza nastavnih programa od najranijih uzrasta i kreiranje sadržaja koji bi razvijao ne samo praktične alate za štednju energije i razvoj nezavisnog i pravednog energetskeg sistema, već i set zelenih vrednosti koje su osnova za bilo kakvu dublju društvenu promenu.

Intervjui pokazuju veliku potrebu za informisanjem u ovoj oblasti i preporuke su da mediji više izveštavaju o ovoj oblasti i da se da prostor stručnjacima, kao i ranjivim grupama, kako bi se osvetlili svi aspekti zelene tranzicije. Posebno se naglašava uloga javnog servisa, koji bi mogao da kreira dokumentarni program i približi najširoj javnosti neophodnost i značaj tranzicije, glavne diskurse, dobra iskustva u Srbiji i inostranstvu.

Učešće u procesima donošenja odluka: gde se odluke donose, zakonske obaveze, potrebe, poverenje

Institucije trenutno paralelno rade na izradi nekoliko ključnih strateških dokumenta: planu razvoja, prostornom planu, integrisanom nacionalnom energetskeg i klimatskom planu, strategiji razvoja energetike, programu za sprovođenje strategije razvoja energetike a postoje i najave studijske dijagnostike pravedne tranzicije. Iz intervjuja se vidi da aktivisti skoro da nemaju informacije o ovim procesima, a samo jedan ispitanik je podelio sa nama da učestvuje u nekim od njih kroz radne grupe. Na pitanje da li bi se uključili ako bi za to postojala mogućnost, ekološki aktivisti su potvrdili svoju spremnost da daju svoj doprinos i u direktnom učešću ali i u informisanju šire javnosti i najširem dijalogu.

Ono što je dominantno istaknuto jeste da postoji zadržka kada je u pitanju rad u radnim grupama i telima, kao i skepsa u rezultate učešća u javnim uvidima i javnim

raspravama jer je po rečima aktivista „mali broj pozitivnih primera učešća“. Smatra se da je učešće za institucije najčešće forma koju moraju da ispune a da su efekti ograničeni. Čest je slučaj formiranja radnih grupa koje se retko sastaju a čiji ciljevi nisu jasni, čime se stvara lažan privid rada na problemu dok se on u suštini ne rešava ili se njegovo rešavanje odlaže.

Aktivisti traže da se učešće javnosti u procesima donošenja odluka vezanim za energetska tranziciju prvenstveno obezbedi kroz široku transparentnost i učešće u svim fazama. Preporuka je da pored zakonske obaveze organizovanja javnih uvida i javnih rasprava Vlada, ministarstva, lokalne samouprave i druge institucije obezbede mehanizme ranih konsultacija i prikupljanja mišljenja koje bi omogućavale građanima, organizacijama civilnog društva, stručnoj javnosti i drugim zainteresovanim stranama da izraze svoje stavove, mišljenja i predloge o energetska tranziciji. Jedan od načina na koji se ovo može postići jesu i građanske skupštine u skladu sa principima deliberativne demokratije, na kom bi građani kao učesnici bili i finansijski motivisani za učešće i saznanje o projektima koje se odnose na energetska miks Srbije.

Ove rasprave trebaju da budu organizovane na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou, što je moguće bliže građanima. Pozivi na te događaje se moraju objaviti na veb stranicama institucija, na javnom servisu, drugim medijima i putem drugih kanala komunikacije.

Rad radnih grupa i saveti koji uključuju predstavnike javnosti, stručnjake, organizacije civilnog društva, akademsku zajednicu i druge relevantne aktere mora biti javan, a ishodi planirani i vremenski i u pogledu konkretnih ciljeva. Ovi organi mogu pružiti stručnu podršku, analize, preporuke i uključiti se u izradu politika i zakona vezanih za

energetsku tranziciju.

Ključno je da institucije prihvate civilno društvo, aktiviste i građane kao korektivni faktor u društvu, i da shvate da su primedbe, javne kritike, pa i protesti demokratski instituti i legitimni načini javnog zagovaranja.

Važno je napomenuti da je učešće javnosti u procesima donošenja odluka o energetskej tranziciji važno za postizanje održivog, inkluzivnog i transparentnog energetskeg sektora. Institucije trebaju aktivno raditi na osnaživanju učešća javnosti, promovisati otvorenu komunikaciju i uzeti u obzir različite stavove i perspektive prilikom donošenja odluka.

Bibliografija

Agencija za energetiku, Republika Srbija (2021), *Izveštaj o stanju u energetske sektoru Srbije* <https://www.aers.rs/Files/Izvestaji/Godisnji/Izvestaj%20Agencije%202021.pdf> (pristupljeno 15.05.2023.)

Kuckartz, Udo (2013), *Qualitative text analysis: A guide to methods, practice and using software*, London: SAGE Publications.

Strauss, Anselm, Juliet M. Corbin (1997), *Grounded theory in practice*, London: SAGE Publications.

Olsen, Wendy (2004), „Triangulation in social research: qualitative and quantitative methods can really be mixed“, *Developments in sociology* 20: 103–118.

Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture (2021), *Nacrt Prostornog plana Republike Srbije od 2021. do 2035.* <https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/PPRS%20Nacrt.pdf> (pristupljeno 16.05.2023.)

Republički zavod za statistiku, Republika Srbija (2019), *Anketa o prihodima i uslovima života, Siromaštvo i socijalni uslovi života (SILK)* <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G20201283.pdf> (pristupljeno 16.05.2023.)

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

620.9:502.131.1(497.11)

ЖИВКОВИЋ, Жаклина, 1985-

Na šta mislimo kada kažemo --. Energetska tranzicija : mapiranje ekoloških diskursa i vizija energetske tranzicije u Srbiji / Žaklina Živković i Balša Lubarda. - Beograd : Univerzitet, Institut za filozofiju i društvenu teoriju : Institut za demokratski angažman jugoistočne Evrope, 2023 (Beograd : Donat graf). - 14 str. ; 18 cm. - (Edicija Trg)

"Ova publikacija je nastala u okviru projekta 'Program stipendija (fellowship) Fondacije za otvoreno društvo - drugi ciklus.'" --> kolofon. - Tiraž 100. - Bibliografija: str. 14.

ISBN 978-86-82324-42-3 (IFDT)

1. Лубарда, Балша, 1993- [аутор]
а) Енергетика-- Транзиција-- Србија

COBISS.SR-ID 121925641